

ПРАДМОВА

Ідэя гэтага зборніка нарадзілася напрыканцы 1997 году. Дзве падзеі, якія супалі храналагічна, прымусілі зноў звярнуцца да тэмы рэпрэсіяў савецкага перыяду, якая, здавалася б, страціла сваю ранейшую актуальнасць. Тады мяне зацікавіла гісторыя жыхаркі Слоніма спн. Леанарды Раўкоўская, якая ўжо не першы год спрабавала вярнуць сканфіскаваную ў 1950 годзе маёмасць сваёй сям'і. У кампенсацыю за 12,5 га зямлі ўлады прапаноўвалі 127 тысячаў беларускіх рублёў, што было тады эквівалентна тром амерыканскім далярам. Сама спн. Леанарда разам з бацькамі была дэпартаваная ў Казахстан. Ёй прыйшлося прарабіць няпросты шлях на Радзіму, дзе пасля рэабілітацыі ў 1992 годзе яна атрымала такі амаль здэклівы адказ¹.

У канцы ж 1997 г. у Беларусі даволі заўважна адзначалася 80-ці годдзе ВЧК. У сваім звароце з нагоды свята да супрацоўнікаў і ветэранаў КГБ прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка заявіў на тэму рэпрэсіяў наступнае: «...у Беларусі яны не мелі такі масавы характар і спекуляцыі на гэтым пэўных палітычных сілаў, а таксама спробы ачарніць і дыскрэдытаваць цяперашняе пакаленне супрацоўнікаў органаў дзяржбяспекі бесперспектыўныя і ніколі не знойдуць падтрымкі ў беларускага народу»².

Вось гэтыя як бы два полюсы адной сітуацыі – спробы адстаяць свае правы і адначасовая наўмысная палітызацыя праблемы, -- прымусілі прызадумацца над наступным:

- што беларускае права можа прапанаваць ахвярам рэпрэсіяў і іх нашчадкам у якасці хоць частковай кампенсацыі за гады тэрору;
- наколькі вядомае гэтае беларускае заканадаўства самім рэпрэсаваным, а таксама беларускім чыноўнікам, у чыю кампетэнцыю ўваходзіць вырашэнне праблемаў рэпрэсаваных;
- як выконваецца гэтае заканадаўства ?

Трэба адзначыць, што ў Беларусі ўжо рэалізоўваліся падобныя праекты. У 1991 г. гісторык Уладзімір Адамушка і юрыст Юры Кладухін падрыхтавалі і выдалі даволі дасціпны *“Сборник нормативных документов по восстановлению прав граждан, пострадавших в ходе политических репрессий 20—80-х годов”*³. Зборнік утрымліваў “асноўныя нарматыўныя дакументы, ... якія рэкамендуюцца для выканання ў практычнай рабоце выканкамамі Саветаў народных дэпутатаў, камісіямі па аказанню садзеяння ў забеспячэнні правоў ахвяраў палітычных рэпрэсіяў, аддзелаў сацыяльнага забеспячэння, фінансавымі органамі”⁴. Натуральна, гэтае выданне ахоплівала толькі заканадаўства да снежня 1991 г. і мела спецыялізаванае прызначэнне – з накладам 720 экзэмпляраў пераважна для дзяржаўных службоўцаў⁵. З моманту выхада зборніка заканадаўчая база была значна пашыраная (прынята дадатковых 22 дакументы), створана ўласна беларускае

¹ Падрабязней гэты сюжэт глядзі: Сяргей Ёр ш. Яна не думае адступаць: Ужо чатыры гады змагаецца за вяртанне сваёй канфіскаванай маёмасці сланімчанка Леанарда Раўкоўская // *Газета Слоніўская*. 1997, № 16, 19 верасня — 25 кастрычніка; Алег Д з я р н о в і ч. Тэма свабоды // *Наша Ніва*. 1998, 16 сакавіка.

² *Звязда*, 1997, 20 снежня.

³ *Сборник нормативных документов по восстановлению прав граждан, пострадавших в ходе политических репрессий 20—80-х годов* / Составители В. И. Адамушка и Ю. А. Кладухин. Мн.: Научно-информационный отдел по делам репрессированных граждан, 1991.

⁴ Тамсама, с. 1.

⁵ Гэтае выданне ёсць у Нацыянальнай бібліятэцы (сігнатура: Ба 252145), але ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы Акадэміі навук гэтай кнігі ўжо няма.

заканадаўства па рэабілітацыі; у гэтае заканадаўства рэгулярна ўносіліся змены і дапаўненні.

Такім чынам, патрэба выдання новага зборніка дакументаў і матэрыялаў па рэабілітацыі выспела ўжо даўно. Апроч таго, час, які сыходзіць, усталёўвае новы фокус погляду на падзеі і з пераважна юрыдычнага перамяшчае яго на гісторыка-юрыдычны. Таму ў нашым зборніку вылучаюцца два раўнапраўныя раздзелы: 1) дакументы, паводле якіх адбываліся рэпрэсіі і якія стваралі для іх адміністрацыйную базу; 2) дакументы, паводле якіх адбывалася і адбываецца рэабілітацыя. Ужо на апошнім этапе падрыхтоўкі зборніка ўзнікла ідэя далучыць міжнароднае заканадаўства пра злачынствы супраць чалавецтва. Улік міжнародных законаў, абавязковых і для Беларусі, дазваляе ўпэўнена казаць пра невыкарыстанне тэрміну даўнасці ў дачыненні да праблемы рэпрэсіяў і, адпаведна, рэабілітацыі іх ахвяраў.

Там, дзе было патрэбным, аўтар сфармуляваў у Каментарых свае парады. Вядома, гэтыя парады не могуць ахапіць усю праблематыку рэабілітацыі і аднаўлення правоў. Таму аўтар будзе гатовы адказаць на ўсе пытанні і, дзе магчыма, дапамагчы з кансультацыямі.

Звяртайцеся на паштовыя адрасы Архіву Найноўшае Гісторыі:

а/с 71 Мінск 220123;

e-mail: anh@belsonet.net

Аўтар лічыць патрэбным выказаць словы падзякі: сп. Ігару Кузняцову – за надзвычай каштоўныя парады; сп. Віталю Скалабану, які перадаў у Архіў Найноўшае Гісторыі матэрыялы партыйных органаў і гэтым самым паспрыяў працы над зборнікам; спн. Ірыне Кашталян і спн. Рагнедзе Аляхновіч – за тэхнічнае садзеянне. Апроч таго, увага і дапамога супрацоўнікаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі і Цэнтральнай навуковай бібліятэкі Акадэміі навук былі для нашай працы вельмі важнымі.

Мушу таксама сказаць некалькі слоў пра арфаграфію дакументаў. Зразумела, што акты друкуюцца ў тым правапісе, які быў прыняты ў перыяд дзеяння юрыдычных дакументаў, што публікуюцца. Гэтым тлумачыцца, да прыкладу, розніца ў напісанні слова «контр-рэволюцыйны» у Крымінальным Кодэксе РСФСР 1922 г. «контррэволюцыйны» у далейшых падобных дакументах; напісанне словазлучэння «Советская власть» з вялікай літары ў юрыдычных актах СССР, хоць у Каментарыях «савецкая ўлада» пішацца намі з малой літары і г. д. Адзіны адыход ад гэтага правіла ўкладальнік зрабіў адносна літары «ё» у расійскіх тэкстах, дзе яе прынята не паказваць, а ставяць проста літару «е». Трэба ўлічваць, што ў нашага Зборніка можа быць вельмі розная аўдыторыя чытачоў, а пазначэнне літары «ё» паспрыяе лепшаму разуменню тэкстаў, якія і так з-за сваёй стылістыкі не заўжды чытэбельныя. Апроч таго, такія абрэвіятуры як ЧК, НКВД, КГБ і г. д. захаваныя ў іх расійскім напісанні як інтэрнацыяналізмы, якія менавіта ў такой форме вядомыя ва ўсім свеце.